

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
українознавства і мовної підготовки
іноземних громадян
Протокол № 1 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань **07 «Управління та адміністрування»**
Спеціальність **073 «Менеджмент»**
Освітній рівень **перший (бакалаврський)**
Освітня програма **«Логістика»**

Статус дисципліни **обов'язкова**
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**

Розробники:
к.і.н., доцент
к.і.н., доцент
к.і.н., доцент

Лариса БАЛИЧЕВА
Людмила ДОБРУНОВА
Наталя СВИНАРЕНКО

Завідувач кафедри
українознавства і мовної
підготовки іноземних
громадян

Ольга ЧЕРЕМСЬКА

Гарант програми

Тетяна КОЛОДІЗЄВА

**Харків
2023**

ВСТУП

Сучасна освіта передбачає не лише фахову підготовку спеціаліста, але й всебічний гармонійний розвиток особистості здобувачів вищої освіти. У Рішенні Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 року про історико-культурну складову освітнього процесу зазначається, що саме вивчення історії та культури власного народу в поєднанні з вивченням інших засадничих гуманітарних та соціальних наук формують громадянську ідентичність і патріотизм, акцентується увага на необхідності посилення історико-культурного компоненту як обов'язкової складової вищої освіти, підкреслюється, що здобувач вищої освіти має бути готовим самостійно визначати закономірності й аналізувати суспільні процеси, що відбувалися у минулому та відбуваються нині, розуміти їх зв'язки та проводити історичні паралелі.

Таким чином, навчальна дисципліна «Історія української культури» є тією навчальною компонентою, яка спрямована на збагачення і розширення гуманітарної підготовки, формування творчої активності, духовних цінностей, світогляду майбутніх фахівців.

Мета навчальної дисципліни – формування системи компетентностей щодо закономірностей національного історико-культурного процесу і основних досягнень вітчизняної культури, засвоєння загальнолюдських та національних культурних цінностей та норм.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- ознайомлення з основними історичними періодами становлення феномену української культури, закономірностями її функціонування і розвитку;
- засвоєння фундаментальних понять і категорій української культури та розуміння тенденцій сучасних соціокультурних трансформацій в українській культурі;
- формування почуття патріотизму, національної свідомості, високого рівня духовності, сприяння утвердженню загальнолюдських цінностей.

Об'єктом вивчення дисципліни є пам'ятки духовної і матеріальної культури, створені впродовж століть і зафіксовані в тих чи інших формах.

Предметом навчальної дисципліни є цілісний процес створення пам'яток духовної та матеріальної культури, вивчення цих пам'яток як культурних явищ, історичних умов їх створення та вплив на подальший розвиток культури.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН 1	ЗК 1
РН 1	ЗК2

PH 2	ЗК 1
PH 2	ЗК6

де, ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК6. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

PH1. Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні

PH2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Зародження й розвиток української культури до початку ХХ ст.

Тема 1. Культура на українських землях за давніх часів.

1.1. Вступ. Мета й завдання навчальної дисципліни «Історія української культури».

Поняття культури. Предмет історії української культури. Завдання та функції навчальної дисципліни.

1.2. Культура первісного суспільства.

Первісна культура. Феномен трипільської культури. Культура Кімерії, Скіфії, Сарматії. Шедеври ювелірного та ливарного мистецтва.

1.3. Особливості культури античних держав Північного Надчорномор'я.

Роботи античних архітекторів. Сакральний та наївно-реалістичний напрями живопису. Монументальна скульптура. Розвиток театру та музики.

1.4. Культура давніх слов'ян.

Релігійні вірування: багатобожжя. Жертвоприношення та звернення до богів. Побудова градів та дерев'яна архітектура. Музика та танці.

Тема 2. Культура княжої доби.

2.1. Історичні умови розвитку культури.

Феномен культури Київської Русі та його характерні риси й особливості. Вплив зовнішніх факторів на формування культури Київської Русі. Запровадження християнства та його значення для еволюції культури.

2.2. Виникнення писемності.

Зародження й розвиток освіти та науки. Мова як одне з найбільших культурно-духовних надбань етносу. Основні періоди розвитку слов'янської мови. Усна народна творчість. Берестяні грамоти як пам'ятки давньої східнослов'янської писемності. Поширення освіти на Русі. Книжна культура Київської Русі. Поява книжкових майстерень-скрипторій та бібліотек. Зразки найдавніших пам'яток давньоукраїнської писемності. Розвиток природничих наук: астрономія, біологія, географія, медицина. Механіка (давньоруський циліндричний замок).

2.3. Мистецтво України-Русі.

Образотворче мистецтво й архітектура Київської Русі. Розбудова Києва. Собор Святої Софії у Києві. Феномен давньоруської ікони, її символіка. Фрески та мозаїки як елементи образотворчого мистецтва. Музична творчість. Розвиток прикладного мистецтва.

Тема 3. Культурні процеси на українських землях за литовсько-польської та доби та Речі Посполитої (XIV – першої половини XVII ст.).

3.1. Національно-культурні процеси й духовне життя в Україні у XIV – XV ст.

Особливості розвитку культури і церковного життя українських земель у другій половині XIV – XV ст. Стан освіти. Юрій Дрогобич. Література. Літописання. Початок книгодрукування. Усна народна творчість. Архітектура й містобудування. Образотворче мистецтво.

3.2. Культура України в XVI – першій половині XVII ст.

Умови розвитку української культури в XVI – першій половині XVII ст. Активізація суспільно-політичного і культурно-освітнього життя в Україні. Освіта. Література. Друкарство. Архітектура й містобудування. Образотворче мистецтво. Театр. Музика. Декоративно-ужиткове мистецтво.

Тема 4. Культура козацької доби.

4.1. Формування нової моделі культури на українських землях в другій половині XVII – XVIII ст.

Соціально-політичні чинники розвитку української культури другої половини XVII – XVIII ст. Золотий вік козацької доби. Бароко в українській культурі. Домінування церковно-релігійної тематики. Фольклоризація народних орнаментів у образотворчому мистецтві.

4.2. Стан освіти в Україні. Внесок братств у справу відродження української культури.

Створення та функціонування мережі навчальних закладів. Виникнення колегіумів як середніх навчальних закладів. Києво-Могилянський колегіум. Відкриття перших фахових навчальних закладів. Книгодрукування в козацьку добу. Цілеспрямована та системна русифікація України імперським урядом. Розвиток наукових знань. Життя і творчість Г. Сковороди як видатне явище української барокової культури.

4.3. Українське барокове мистецтво.

Феномен українського бароко: література, живопис, архітектура, музика. Декоративне та ужиткове мистецтво.

Тема 5. Українська культура кінця XVIII – першої половини XIX ст.

5.1. Академічний етап національного відродження в Наддніпрянській Україні.

Формування української національної свідомості та національно-культурного відродження. Українське Відродження як відбиття ідеї Просвітництва. Формування української класичної літератури. Т. Шевченко – виразник національної ідеї.

5.2. Розвиток освіти в Наддніпрянщині.

Поширення освіти, діяльність початкових шкіл, повітових училищ та перших професійних навчальних закладів. Створення та діяльність вищих навчальних закладів. Харківський університет як науковий осередок. Видатні здобутки науковців того часу. Зростання зацікавленості історією.

5.3. Мистецькі процеси Наддніпрянщині.

Вплив класицизму на архітектуру першої половини XIX ст. Активна розбудова міст та розвиток архітектурної думки. Класицизм у монументальній скульптурі та образотворчому мистецтві. Зв'язок народного та професійного мистецтва. Розвиток українського театру та музики. Формування національної композиторської школи.

5.4. Розвиток української культури в Західній Україні.

Духовні процеси в українському мистецтві першої половини XIX ст. Культурно-просвітницька діяльність Руської трійці. Поява перших фольклорних збірок. Львів як центр західноукраїнського образотворчого мистецтва та освіти.

Тема 6. Українська культура другої половини XIX – початку XX ст.

6.1. Культурницький етап національного відродження в Наддніпрянській Україні. Стан освіти і науки.

Характерні ознаки народницького періоду національно-культурного відродження. Формування національної еліти та її наукова, просвітницька та культурна діяльність. Цензура, заборони та утиски діючої влади. Громадівський рух.

6.2. Розвиток мистецтва в Наддніпрянщині.

Реформи в освіті. Технічна освіта в Україні. Бурхливий розвиток гуманітарних та точних наук. Заснування низки наукових та культурно-освітніх товариств.

6.3. Еволюція української культури в Західній Україні.

Зміни культурного життя на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Діяльність Літературного товариства імені Т. Г. Шевченка. Роль Івана Франка у національно-культурному русі. Дозволи на навчання українською мовою. Система освітніх закладів на території Західної України. Стан мистецтва.

Змістовий модуль 2. Розвиток української культури в новітній час

Тема 7. Культурні процеси у період Національно-демократичної революції 1917–1921 рр.

7.1. Відродження національної освіти, українізація.

Відродження національної освіти. Українізація освіти. Проблема україномовних підручників. Відкриття нових вищих навчальних закладів. Освітня політика урядів УЦР, Гетьманата Скоропадського, Директорії УНР, ЗУНР, Раднаркома УСРР.

7.2. Стан науки. Створення Академія наук.

Закон про заснування Української академії наук. Обрання дійсних членів УАН. Повернення видатних вчених в Україну. Діяльність наукових товариств та різноманітних дослідницьких інститутів.

7.3. Творчі здобутки українських митців.

Театральне життя. Музичні колективи. Розвиток кіномистецтва. Розвиток образотворчого мистецтва та скульптури. Творчі надбання українських митців.

7.4. Література, видавнича справа, музеї, бібліотеки, архіви.

Пожвавлення літературного життя. Створення літературних студій і гуртків, Відновлення роботи редакцій газет і журналів. Формування національної видавничо-поліграфічної справи. Музейна і пам'ятникоохоронна справа. Створення фонду Національної бібліотеки, організація архівної справи.

Тема 8. Культурне життя на українських землях у міжвоєнний період (1921–1939 рр.).

8.1. Піднесення української культури в УСРР у 1920-х роках.

«Культурна революція». Політика ліквідації неписьменності. Введення обов'язкової семирічної освіти. Найбільші літературні об'єднання України.

8.2. Культурні процеси в радянській Україні в умовах наступу тоталітарного режиму.

«Розстріляне відродження». Боротьба з Українською автокефальною православною церквою. Суд над «Спілкою визволення України». Масові арешти релігійних діячів, представників творчої та технічної інтелігенції.

8.3. Культурне життя на західноукраїнських землях.

Розрізненість західноукраїнських земель та відсутність єдиної концепції культурного розвитку. Особливе гноблення українців у Польщі. Наявність сильних антиукраїнських тенденцій. Інтегральний націоналізм Д. Донцова та його культурні наслідки. Активна діяльність Української греко-католицької церкви.

Тема 9. Культура України доби Другої світової війни (1939–1945 рр.).

9.1. Культурні складники радянзації західноукраїнських земель 1939–1941 рр.

Зміни в освіті та в організації наукової діяльності, в мистецтві та культурі. Репресії і переслідування політичних і релігійних діячів, діячів освіти, культури, мистецтва, які не підтримали заходи радянзації. Відкриття будинків народної творчості.

9.2. Початок війни. Мобілізація духовних сил народу.

Евакуація матеріальних цінностей, освітніх, наукових та науково-дослідних установ у східні регіони СРСР. Реалізація радянською владою тактики «спаленої землі».

9.3. Доля української культури за «нового порядку».

Нацистський «Новий порядок». Культурно-освітня і літературно-мистецька робота на початковому етапі війни. Військово-поліцейний терор окупантів щодо освіти та культури. Пограбування мистецьких та історичних цінностей українського народу.

9.4. Основні напрямки розвитку української культури в роки війни.

Стан науки та освіти. Створення агітаційної фронтової групи письменників. Розробка воєнно-патріотичної тематики в образотворчому мистецтві. Провідні тенденції розвитку української музики часів Другої світової війни. Театр і кіно. Засоби масової інформації. Внесок діячі української культури в перемогу над нацизмом.

Тема 10. Культура УРСР у 1945–1991 рр.

10.1. Позитивні й негативні аспекти розвитку культури УРСР в другій половині 40-х – першій половині 50-х рр. ХХ ст.

Величезні збитки після гітлерівської окупації та відновлення роботи освітянами. Масове відкриття науково-дослідних та проектних інститутів. Розгортання науково-технічної революції в СРСР.

10.2. Спроби національно-культурного пробудження українців. Діяльність Спілки письменників України. Про поезію В. Сосюри «Любіть Україну» та думки критиків щодо неї. Звинувачення у «безрідному буржуазному космополітизмі» українських літераторів.

10.3. Накопичення й узагальнення наукових і мистецьких надбань.

Відлига. Формування покоління «шістдесятників». Реабілітація невинно засуджених. Новаторство у кінематографії, музиці, образотворчому і театральному мистецтві. Музика Володимира Івасюка. Мистецтво соціалістичного реалізму. Поява значної кількості пам'ятників та бюстів Леніну та його соратникам.

10.4. Культурні процеси доби «застою».

Боротьба з «українським буржуазним націоналізмом». В. Стус та інші дисиденти. Національна школа вокального мистецтва.

10.5. Політика демократизації у культурі: поява незалежних театрів-студій, молодіжної музичної субкультури.

Плюралізм думок тодішнього суспільства. Демократичні тенденції у театральному середовищі, поява приватних театрів-студій.

10.6. Пробудження мовно-культурного самозбереження народу.

Поява інтересу до краєзнавчої тематики. Поява значної кількості громадських організацій національного спрямування.

Тема 11. Культурне життя в Україні за доби незалежності.

11.1. Розвиток освіти та науки.

Рівень розвитку освіти на початку 90-х рр. ХХ ст.: порівняння з іншими державами. Державна програма «Освіта. Україна ХХІ століття». Перебудова вищої освіти в Україні. Приєднання України до Болонського процесу у 2005 р.

11.2. Мистецькі процеси.

Вільний розвиток різноманітних стилів українського образотворчого мистецтва. Продовження традицій плетива художніх виробів і предметів побуту. Мистецтво створення паперового мережива. Продовження славних традицій петриківського розпису. Творчість українських співаків. Українські літератори. Розвиток театрального жанру.

11.3. Зміни у галузі книговидання та бібліотечній справі.

«Дефіцит» різних видів книжкової продукції. Поява видавництв різної форми власності та книгорозповсюджувачів. Криза бібліотечної справи. Робота великих наукових бібліотек країни. Щорічні книжкові ярмарки і фестивалі.

11.4. Роль ЗМІ у житті сучасного українського суспільства.

Різнманіття періодичних видань за доби незалежності. Бурхливий розвиток телебачення. Діяльність радіомовлення. Поява інтернет-видань та соціальні мережі.

Тема 12. Культура української діаспори.

12.1. Формування української діаспори.

Причини формування української діаспори. Економічна і політична еміграція. Чотири хвилі масового переселення українців за кордон. Роль української діаспори у нагромадженні духовно-культурного потенціалу українців за кордоном.

12.2. Культура українців західної діаспори.

Створення наукових, освітніх, культурних установ української діаспори у Чехо-Словаччині, Австрії, Німеччині, Франції, Польщі. Діяльність НТШ у Європі. «Енциклопедія українознавства».

12.3. Культура українців США та Канади.

Особливості української еміграції до США і Канади. Освітні, наукові, суспільно-громадські організацій українців. Світовий Конгрес Українців (СКУ), його діяльність. Історичні та громадські проекти, ініційовані українським суспільством США і Канади. Діяльність української греко-католицької церкви.

12.4. Культура українців східної діаспори.

Особливості розселення української еміграції на сході. Проблеми сьогодення української спільноти.

Перелік практичних (семінарських) занять / завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) занять/завдань

Назва теми	Зміст
Тема 1.	Обговорення питань теми та фільму «Трипільське диво» з серії «Невідома Україна».

Тема 2.	Обговорення питань теми та фільму «Чому погас вогонь Перуна?» з серії «Невідома Україна».
Тема 3.	Робота в малих групах. Дискусія з теми «Особливості архітектури та містобудування (XIV – першої половини XVII ст.)». Аналіз візуального джерела.
Тема 4.	Обговорення актуальних питань теми та особливостей архітектурного будівництва на Слобожанщині в козацьку добу.
Тема 5.	Обговорення питань теми та аналіз візуального джерела
Тема 6.	Дискусія з теми «Жінка в традиційному українському суспільстві». Аналіз візуального джерела.
Тема 7.	Обговорення питань теми. Вправа «Галерея».
Тема 8.	Робота в малих групах. Дискусія з теми «Розстріляне відродження».
Тема 9.	Дискусія «Розграбування, вивезення та знищення культурних цінностей на окупованій території України».
Тема 10.	Обговорення питань теми та створення фотоальбому архітектурних споруд міста Харкова, що були зруйновані під час Другої світової війни та відродженні.
Тема 11.	Робота в малих групах і обговорення теми «Молодіжні субкультури». Виголошення есе-повіді.
Тема 12.	Обговорення питань щодо національної ідеї та місця української «діаспорної» культури XX – поч. XXI століття в історії вітчизняної культури

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми	Зміст
Тема 1–12	Опрацювання рекомендованої викладачем літератури та вивчення лекційного матеріалу.
Тема 3, 6, 8, 9	Підготовка до дискусії.
Тема 1–2, 4–5, 7, 9–12	Обговорення актуальних питань семінарських занять
Тема 11	Написання есе
Тема 1–6	Підготовка до контрольної роботи 1
Тема 7–12	Підготовка до контрольної роботи 2

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та/або лабораторних занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (інформаційна лекція (Тема 2, 3, 4, 6, 10), проблемна лекція (Тема 5, 7, 8, 9, 12), систематизуюча лекція (Тема 1, 11)).

Наочні (демонстрація візуального джерела (Тема 1–3, 5, 6, 10), презентації (Тема 1–12)).

Практичні (дискусія (Тема 3, 6, 8, 9), робота малими групами (Тема 3, 8, 11), есе (Тема 11)).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формах семестрового екзамену (іспиту), диференційованого заліку або заліку. Складання семестрового екзамену (іспиту) здійснюється під час екзаменаційної сесії.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: виконання інтерактивних завдань (24 балів), обговорення актуальних питань теми та участь в дискусіях (36 балів), письмова контрольна робота 1 (14 балів), письмова контрольна робота 2 (16 балів), есе (10 балів).

Семестровий контроль: залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття) : ілюстр. хрестоматія / За заг. ред. Ю. С. Сабадаш. У 3 ч. – Київ : Ліра-К, 2020. – Ч. 1. – 320 с.

2. Історія української культури (XX століття) : ілюстр. хрестоматія / За заг. ред. Ю. С. Сабадаш. У 3 ч. – Київ : Ліра-К, 2022. – Ч. 2. – 292 с.

3. Сабадаш Ю. С. Історія української культури : курс лекцій для студентів усіх спеціальностей ОС «Бакалавр» / Сабадаш Ю. С., Нікольченко Ю. М., Дабло Л. Г. – Київ : Ліра-К, 2021. – 230 с.

4. Соціальна та економічна історія України: від середини XVII до початку XX ст. [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Л. В. Баличева, Л. Е. Добрунова, Н. Л. Шелкунова ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 157 с. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/24525>

5. Соціальна та економічна історія України: від 1917 до 1939 р. [Електронний ресурс] : навчальний посібник / Л. В. Баличева, Л. Е. Добрунова, В. М. Мацюцький, Н. О. Свинарченко; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 140 с. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30023>

6. Українська культура : підручник / Лозовой В. О., Анучина Л. В., Бурлука О. В. та ін. – Харків : Право, 2021. – 400 с.

Додаткова

7. Баличева Л. В. Благодійність у Харкові в XIX столітті / Л. В. Баличева // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. – № 28. – 2023. – С. 56–61. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30936>

8. Белова А. В. Уявлення про долю в традиційній культурі українців / А. В. Белова, Н. О. Громова // Етнічна історія народів Європи. – 2022. – Вип. 66. – С. 26–33.

9. Борисевич Л. Українські мандрівні студенти – носії гуманних ідей XVII–XVIII століть / Л. Борисевич, М. Новосад, А. Сініцина // Українознавство. – 2022. – № 2. – С. 245–254.

10. Буряк Л. Антропологічний код української культури і цивілізації / Л. Буряк // Український історичний журнал. – 2021. – № 2. – С. 211–216.

11. Вечерський В. В. Бароко українське, козацьке і мазепинське: термінологічні дефініції і сутність явища / Вечерський В. В. // Сіверщина в історії України : зб. наук. пр. – Київ, Глухів, 2021. – Вип. 14. – С. 7–11.

12. Донік О. Духовенство Правобережної України в національно-культурному і духовно-освітньому відродженні (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. Донік, О. Кошель // Український історичний журнал. – 2022. – № 4. – С. 231–235.

13. Затилюк Я. Духовна спадщина давнього Галича / Я. Затилюк //

Український історичний журнал. – 2022. – № 2. – С. 216–222.

14. Ігнатенко Н. Історико-ретроспективний аналіз державної освітньої політики в Україні (1991–2020 рр.) / Н. Ігнатенко, М. Москалюк, Л. Костюк // Український історичний журнал. – 2022. – № 2. – С. 203–215.

15. Колесник І. Григорій Сковорода: духовний реформатор українського світогляду / І. Колесник // Український історичний журнал. – 2022. – №6. – С. 74–85.

16. Милько В. Модернізація системи освіти в Україні у другій половині 1860–1870-х рр. (на прикладі навчальних округів) / В. Милько // Український історичний журнал. – 2021. – № 6. – С. 29–43.

17. Міхеєнко К. З історії храмобудування Київської Русі / К. Міхеєнко // Український історичний журнал. – 2022. – № 4. – С. 214–230.

18. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та українська дійсність / О. Рішняк // Український історичний журнал. – 2022. – № 4. – С. 159–173.

19. Руда О. Освітнє питання у парламентській діяльності українських послів у сеймі Польщі (1922–1927) / О. Руда, О. Піх // Український історичний журнал. – 2023. – № 2. – С. 96–112.

20. Свинаренко Н. О. Український історико-архітектурний та музейний потенціал для успішної культурної євроінтеграції / Н. О. Свинаренко // Південний архів (історичні науки) : Збірник наукових праць. – Вип. XXXIX. – 2022. – С. 19–26. Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28251>